

Kenedi János: Emlékbeszéd Bibó István felett

*
Kenesei István:
Az MTA közgyűlése után

*
Mártontfy Marcell: Párhuzamos pápák
Böcskei Balázs: EP-kampány 2019

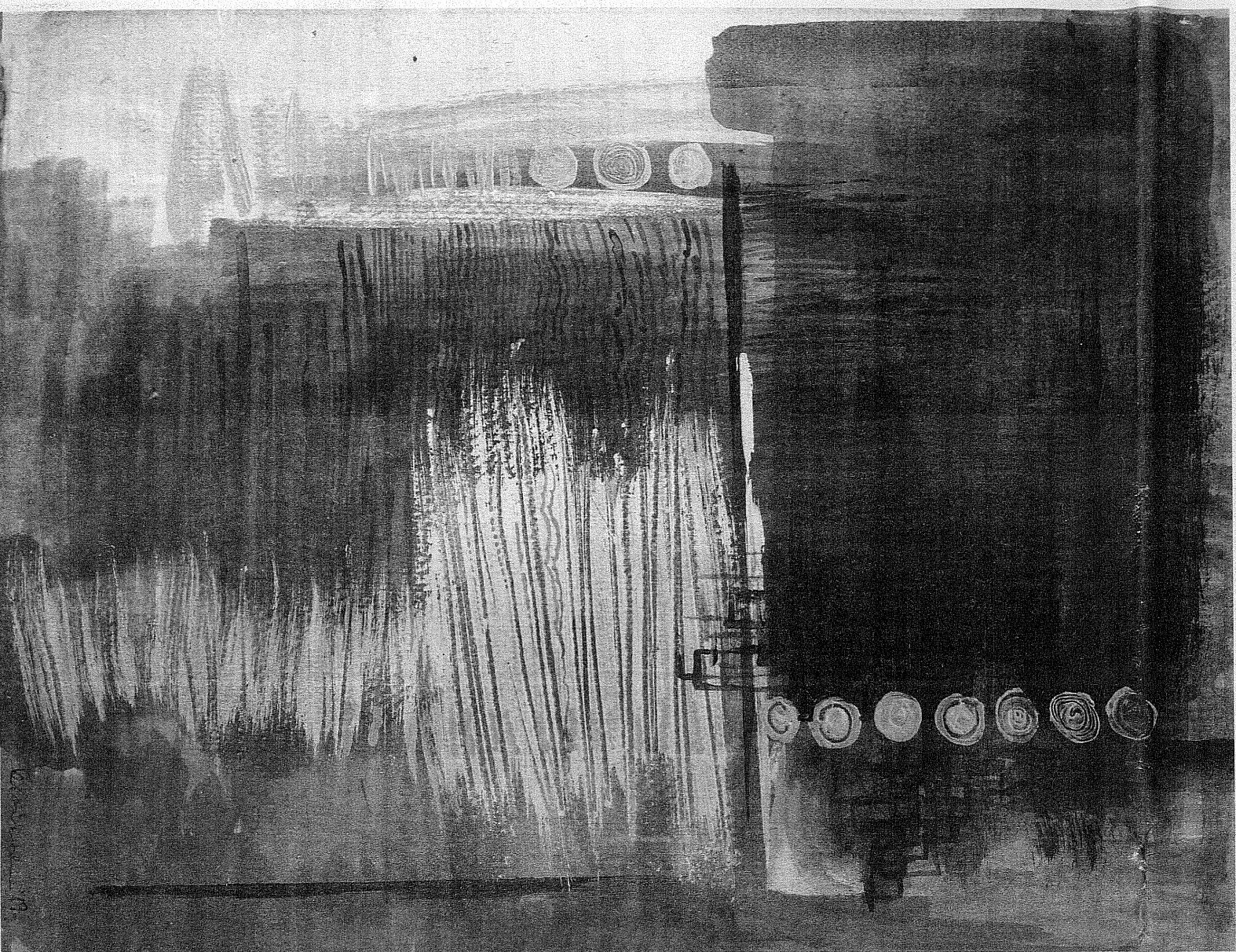
*
Győri Lóránt–Krekó Péter: Az orosz „fortélyos hatalom”
*
Térey János esszéje: A mi dúlónk

És Irodalom: Egressy Zoltán, Kántor Zsolt, Keresztesi József,
Kormányos Ákos, Patak Márta, Szív Ernő

ÉLET ÉS IRODALOM

IRODALMI ÉS POLITIKAI HETILAP

LXIII. ÉVFOLYAM, 19. SZÁM ÁRA: 690 FT (éves előfizetőkrek 465 Ft) 2019. MÁJUS 10.

VÁNCSA ISTVÁN:

Valami Amerika

Miniszterelnök urunk, ha Isten is úgy akarja, jövő hétfőn Amerikába megy. Az előző mondattan rejő bizonytalanságot valószínűleg magyaráznunk se kell. Március végén például Angolába utazott volna, ám azt a látogatást a meghívók lemondták. Állítólag azért, mert közben rájöttek, hogy miniszterelnök urunk semmibe veszi a kisebbségek és a menekültek jogait, a sajtószabadságot felszámolta, a bíróságok függetlenségét pedig beszámítani iparkodik. Sokáig töprengtek, de a kép végül csak-csak összeállt. Nem vagyunk egyformák, van, akinek gyorsan jár az esze, van, akinek lassabban. Niels Bohr állítólag az utóbbi csoportba tartozott, viszont amikor sikerült valamely problémának a végére jutnia, akkor azt olyan mélységben és annyira újszerűen fogta föl, mint rajta kívül senki más. Miniszterelnök urunk meghívásától a Trump-adminisztráció egy hete még csak gondolkodott, legalábbis a *Foreign Policy* május elsejét keltezésű cikke szerint. Közben az időpontot egyeztették, de nem kizárt, hogy a Trump-adminisztráció még a jövő héten is gondolkodni fog.

A té nagy, hiszen a glóbusz első számú hatalmasságai ilnek vagy nem ilnek le tárgyalni egymással, az emberiség jövője ezen áll vagy bukik. Trump „a legnagyobb világi hely”, ezt maga Orbán mondta két évvel ezelőtt a Lámfalussy-konferencián. Az elnök szinte még hivatalba se lépett, de miniszterelnök urunk már mindent tudott róla, világörvénelmi, sőt üdvtörténeti jelentőségével is tisztában volt, és percig se habozott ezeket az ismereteket az örvendő publikummal megosztani. Ami pedig őt magát, Orbán Viktor illeti, vele kapcsolatban a kétegynek árnya se bukkanhat föl. Európa erős embere ő, ahogy ezt a leghitelesebb hírtörzások már több alkalommal a tudunkra adták, legutóbb például a *Magyar Nemzet*: „a magyar miniszterelnök ma már a világpolitika [...] egyik meghatározó szereplőjévé vált [...] Egyre többen Európára egyik erős embereként tekintenek Orbán Viktorra”. Hasonlóan vélekedik Deák Dániel, a XXI. Század Intézet vezető elemzője is: Trump „Európa erős embereként tekint Orbán Viktorra, és a kevés komolyan vehető európai vezetőék egyikének tartja”.

Orbán és Trump személyében tehát Európa és Amerika, a földkerekség két legfontosabb kontinense ad egymásnak randevút. Világszerte sokan várnak már erre a találkozóra, írja a *888.hu*, nyilván a legmegbízhatóbb közvélemény-kutató intézetek felméréseire támaszkodva. Később azonban zavaros felvételekbe bocsátkozik. Ezzel Trump hivatala volna Juncker, Merkel vagy Macron is akár. Ő mégis Orbánt hívta „valószínűleg azért, hogy Európa jövőjétől egyeztessen, és tárgyalódjon a kontinens politikai kihívásairól. Ebből a szempontból pedig a lehető leghitelesebb európai vezetőt invitálta Washingtonba”.

Biztosan így van, mindamellett legyen szabad három észrevétel megköszönetnünk. Juncker, Merkel és Macron ismeretünk szerint mostanában nem akar több székfoglalást, borzalmasan drága haditechnikát vásárolni az Egyesült Államoktól, Orbán ellenben akar. Az egyik nagyhatalomtól atomcseru, a másiktól vasútvonal, a harmadiktól ötödik generációs vadászbombázók, ezt ő nyilván úgy magyarázza önmagának, hogy megvesz kilóra mindenkit, akit akar. Karcsz híje Gyöngyi híje csak en vagyok okos énnelkem a segembe is fejem van.

Ez volt az első észrevétel. A második: ha Trump csakugyan Európa jövője és „politikai kihívásai” felől kívánna érdeklődni, akkor megkérdezné a szakértőit. De nem kérdezi őket, mert nem kíváncsi se Európára, se a szakértőire, akiket csaknem annyira utál, mint Orbán a sajátját. Valószínűbb, hogy Trump egyszerűen csak szeretné megnézni közeléből azt az embert, aki önmagát úgy írja le, hogy „én vagyok a legkeresztényebb, tehát a legunhíbb az emberek között. Európa DNS-e vagyok, annak az őrzője”. Természetesen mindenki az, akinek mondia magát, ha tehát valamely emberársunk aktus főnyitként mutatkozik be, akkor ő egy aktus főnyit, és passz. Ilyesmin nem viatkozunk. Évvél együtt ez a „legkeresztényebb” kissé meglepően hat annak az embernek a szájából, akhez képest Dzsingisz kán egy szilopszent volt, szimplán csak azért, mert dokumentálan hit valamben, ami még öná is szabstancialisabb. Viszont Trump kíváncsisága is meglehető. Közös főton szerepelne azzal a hivatalban lévő politikussal, aki mellett még ő is egy mentálisan élte vasalt polgár benyomását bírná kelteni. Emberek vagyunk. A harmadik megjegyzés pedig a „lehető leghitelesebb európai vezető” kitétele vonatkozik. Erről csak annyit, hogy a hiteles ember olyan, mint a viszkis rabló. Gázásokat művelt, de a büntetését leült, kitanulta a fazekasmesetiséget, tetszetős cserépedétyeket állít elő. Azóia hiteles. Azelőtt...?

A cél tehát ennyi. Két hasonlószerű svilák egyszeri találkozás, közös sajtóajékoztató, öven másodpercet a világ televízióiban. Ami garantálan nem lesz benne, az a visszadécsgetés. A *Foreign Policy*nak nyilatkozó „szakértők és korábbi kormányhivatalnokok” szerint a Trump-adminisztráció nem kritizálni akarja Orbánt, hanem a nyugati nyájba visszaterelgetni. Mámmost valószínű, hogy az amerikai kormány nem akkora intellektusokból áll, mint a főnebb említett Bohr meg az ő szintén Nobel-díjas kollégái, de nyilván nem is töltelekből. Márpedig működőképes elme egy pillanatra se gondolhatja, hogy miniszterelnök urunkat lehet választani Putyintól, Erdogantól meg a többi himpellértől, és át lehet képezni civilizált emberré, ehhez egyfelől már túlkoros, másfelől meg velük erzi jól magát. („Egy dolgot kell tudnia róla. Hatalmas főcista. Mint én” – mondta Erdogantól, és nyilván komolyan beszélt.) De ami a legfontosabb: ha eltávolodna az oroszoktól, a kínaktól, a törököktől meg a hasonlókól, akkor mi érdekes maradna benne egyáltalán? Falusi főcista, aki egy, a térképen alig észrevehető országot vezet. Noha ő fontos tényező a világban, ahogy ezt a *Magyar Nemzet* a tudunkra adta, és továbbra is tévezni akar. Nem kicsi, nagyon. Mámmost a jó gyerek nem tényező. Iskolas korunkból valamennyien emlékszünk derék, jószándékú, senkinek se ártó gyerekekre, neveltek már nem tudjuk. Akkor se tudunk, amikor egy osztályba jártunk velük. A tanárok se tudták. Apjuk talán igen, de nem mindig emlékezett rá. Hé, te Pali vagy Jenő vagy ki a fenének hínak, add ide a sőt, monda nekik az ebédasztalnál, jóska pedig odaadta.

Miniszterelnök urunk nem a Jóska, és soha nem is lesz olyan. Trump ellenfelei szerint az elnök negligálja az emberi jogok és a jogállamiság magyarországi helyzetét, ám ez nem igaz. Magyarországon a törvényesség minden egyéb szempontot felülír. Az RTL Klub adta hírtől a közelmúltban, hogy árokba borult egy metentend szerinti buszjárat, huszonöten megsejtültek, a rendőrség pedig huszonöt ezer forint-ra büntette az utasokat, mert a biztonsági övik nem volt bektőve. A hatóság azt mondja, hogy a buszon ki volt függesztve az erre figyelmeztető tábla, ók pedig ily esetben nem mértegelhetnek. Dura lex, sed lex.

Magyarország a joguralom igáját nyögi.

■ **Kulcsár Szabó Ernő: Költészet és korszakkiuszb. Klasszikusok a modernség forulópontján. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2018. 260 oldal, 4500 Ft**

KONKOLY DÁNIEL:

A hangulat újrahangolása

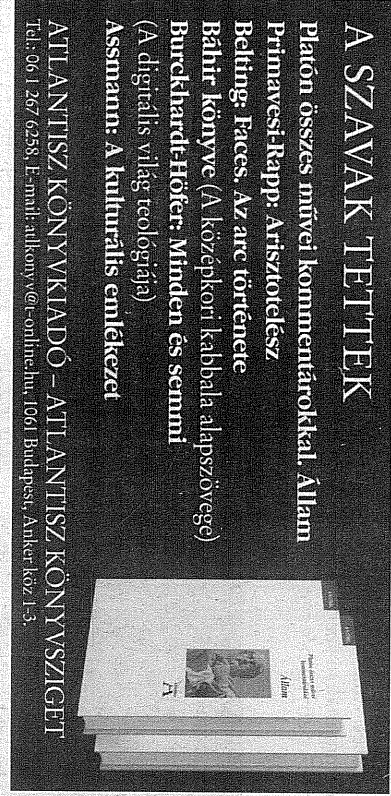
Nemcsak azért indokolt, hogy Kulcsár Szabó Ernő legújabb könyvének nagyobb része az 1920-as és 1930-as évek költészetét vizsgálja, mert a magyar költészet ekkor a nyugati tendenciákkal párhuzamosan létesít világszínvonalú lírát, hanem azért is, mert napjainkban is úgy látszik, hogy ennek a korszaknak a leg-erősebb a hatástörténeti potenciálja, vagyis ezekhez a művekhez nyúl-nak vissza legszívesebben a fiatal költők is.

Felmerül tehát a kérdés, hogy miért ilyen nagy az időszaak lírai produktumának megszólító ereje. A kötetben olvasható elemzések (Kosztolányi Dezso *Ha megvéniesz...*, *Haj-*

nul részegség, valamint József Attila és Szabó Lőrinc bizonyos költeményei) megmutatják, hogy a válasz a költészet etizeti aspektusának előtérbe kerülésében keresendő. A tárgyalt időszaak költeményeinek megváltozik a viszonya a saját anyagszerűségkhoz: innenől kezdve a verssek etizeti aspektusa nem a jelentést szolgálja ki (71.), hanem jelentősen részt vesz a jelentés megalkotásában. Például a *Hajnali részegség* elemzésében olvashatjuk, hogy az élet-hetetlen fenségéssel kapcsolatban álló túlvilági kék, az azút közrefog-

ja a szintén megfoghatatlant (Istent) azzal, hogy magban rejt az út hangsort. (55.) A kötet több írásában is előtérben áll a Gernot Böhmé és Hermann Schmitz elméleti munkáinak segítségével újratértett atmoszféra és a hangulat, például Nemes Nagy Ágnes *Ekhnaton az égben* című költeményének elemzésében. Itt a természet nem csupán díszlet, mint még Babitsnál vagy Kosztoláynival (101.), a természet Nemes Nagyánál a vers „képi, rimikai és akusztikai” komponensei segítségével magában a vers olvasásában keletkezik. (102.)

A *Csupasz tekintet, szép emberetlenég, József Attila és a hunai viszonzomás költésze* című fejezet már Kulcsár Szabó 2010-es könyvében (*Megkülönböztetések*) is helyet kapott. Újraázzal se koránisem tauológikus, hiszen ez a gesztus azt hangsúlyozza, hogy a későmodern korszakuszobót az élet fogalma felől újragondoló fejezet („*Gyűk egy napshítte fővön? Szabó Lőrinc és a modern líra biopóitkai kezdete*) nem előlhi a József Attila-fejezet eredményeit, hanem inkább megpontosabban látatja, miben is áll a

ATLANTISZ KÖNYVKIADÓ – ATLANTISZ KÖNYVSZIGET
Tel.: 06 1 267 6258, E-mail: atkonyv@atlantisz.hu, 1061 Budapest, Ánkér köz 1-3.

MIHALIK JUDIT:

Offline: Online

■ **Szűts Zoltán: Online. Az internetes kommunikáció és média története, elmélete és jelenségei. Wolters Kluwer, Budapest, 2018. 488 oldal, 3990 Ft**

Az online világ eddigi története: voltaképp a mi történetünk. A miénk, *digitális bevándorlóké* (hogyan rögtön egy vitatot kifejezéssel kezdjük), akik a digitális kor előtt születünk, de akinek felnőttkorát már ez a paradigma kezezte és keretezi ma is. Mi, akiknek vannak emlékeink a betűsazásos internetről, a WAP-ról – amit, a 21. század svájci-ciskája” néven emlegetettünk –, akik az első szemianumú dolgozatinkkal még Erika rögtön írtuk indigóval, de az első szakdolgozatunkat már Wordben szerkesztve és tinausgaras nyomaton nyomtatva adtuk le, akiknek az első e-mail-címe Freeman!-es vagy Yahoo-s volt, az első közösségi oldala az iwiw, és akiknél talán még ma is van otthon néhány floppy valamelyik fiók mélyén. De hogyan is váltunk okos eszközünk okondri használóivává? Hogyan vált létformánkká a szintelen online jelenlét?

Az érzés ahhoz hasonló, mint amikor egy nap a reggelinél ránézünk a kajla kamasz gyerekünkre, és azt kérdezzük magunktól: hol van az én kesi fiam? Aztán később előkerül egy celofános fotóalbum, benne papírképekkel, és az eltűnnék hitt idő valahogy kézzelfogható lesz megint.

Ilyen ez a kötet is. Papíron, lapozhatóan.

A szerző nagy találmanya, hogy médiakutatóként a tudománytörténészek szemüvegét viselve, narratív perspektívában tekint a korszakra, legalábbis arra a szakaszra, amit eddig abból megéltünk. Szűts Zoltán tehát egy posztmodern emlékkönyvet írt nekünk. Hiszen a technológiával kapcsolatban jövővételeket szinte mindennap hallunk, de a múlttól annál kevesebbet beszélünk. Ami számunkra emlékkönyv, az a digitális bemenszülőitök, az ezrefordulások számára történelem-könyv, vagy akár tankönyv.

A szerző, Szűts Zoltán, posztmodern polihisztor, reneszánsz 2,0 ember, a digitális bölcsész archetipusa, human műveltségű és észjárású tanárbembi, aki ugyanakkor valószínűleg outhonosan mozog a mérnökök között is. Kutatóként fegyelmezett és alapos, jó arányérzékkel, a tárgyat épp a megfelelő távoliságban megsejmelni és megmutatni képes demonstrátor. Gördülékenyen ír, a szak kifejezéseket csak mértéktartan és adekvátan használja, így ez a szakkönyvka bárki által könnyedén olvasható. A kötet legfőitűnőbb sajátossága azonban a *monotaking* alapotsság mellett a multidiszciplináris szemlélet, amely részben a tartalmi sokféleséghez illeszkedik, részint azonban – jól érzékelhetően – a szerző szakmai előéletét is leképezi.

Az adatok és tények tömegében útidó, amikor a szerző egy pillanatra kilépvve a „céduláit” rendszerező tudós szerepből, a leírás irodalmi példákkal szinesíti. (Karinty és a hálózaelmélet, 57.), elmesél egy sztori (az első webkamera és a kávéfőző, 201.), vagy épp saját mikro-elméletét fejt ki egy labjegyzetben (az írószalag és a tété-állvány mint hazítottár, 289.). Különösen figyelemre méltó, ahogyan a régi, már meghaladottnak tartott elméleteket is újra keretezi egy új értelmezési tartományban (például McLuhan elméletét a mobilitet-fomra mint testünk kiterjesztése – memóriánk külső winchestere – alkalmazza, 408.). Általában azonban tartózkodik az állásfoglalástól, ami az elméletek közötti polemikákat illeti, de rámutat, ha a diskurzusban elcsúszott a fókusz (például az arab tavaszt éntító elemzések ismeretése kapcsán, 383.).

Az „online-ról offline írni” olyan oximoron, amelynek feloldásához a jövőbe kellene látnunk. Ezzel a gondolatlalt játszik el a szerző is, amikor az utolsó oldalon felveti: 2050-ben ennek a könyvnek nyomtatott vagy digitális változatát olvassák-e majd többen?

Etről Nagy László juthat eszünkbe, aki egy kérdésre („Mit üzen a jövő generációinak?”) azt válaszolta: „ha lesz emberi arcuk egyáltalán, akkor csókolom őket”.

A szerző gondolatjátékához tehát azt tehetjük hozzá: ha lesz még könyvespolcok, akkor remélhetőleg ez a könyv is rajta lesz. Vagy talán egy bővített, újabb kiadás.

De vajon: embert által írva?

SÁGHY MIKLÓS:

Magyar férfiak a filmvászonon

■ **Kalmár György: A férfiság alakzatai a rendszerváltás utáni magyar rendezői filmben. Gondolat Kiadó, Budapest, 2018. 200 oldal, 2900 Ft**

Nem könnyű átfogó, átlátható módon írni a kortárs magyar szerzői filmről, mert igencsak eltérő és különböző tendenciákkal, eljárásokkal találkozunk (akár egyetlen életművön belül is), amikor rendezővel keresünk egy filmtörténeti narratúra felvázolásához. Kalmár György nemrégiben megjelent, *A férfiság alakzatai* című köteté mégis arra vállalkozik, hogy a 2000-es évek elején induló fiatal filmes generáció (Török Ferenc, Hajdu Szabolcs, Anal Nimród, Mundruczó Kornél, Pálfi György, Fliegauf Benedek) alkotásait átfogó, monografikus módon tárgyalja, megpedig a főszereplő férfikarakterek előtérbe állításával. A maszkulin „hősök” elsősorban azért érdeklk a szerző, mert úgy véli, az elemzett alkotások által szinte vitt szereplehetőségekben, viselkedéstör-

mákban, karakteregyekben és nem utolsósorban testi megjelenésükben alapvetően a közeli és távoli magyar múlt hatásai érhettek reiten. Ennek a megközelítésnek a nyilvánvaló előfeltevése, hogy a társadalmi téiben

későmodern fordulat. Szabó Lőrinc 1932-es *Itt meg a világ* című kötetének versai az individuumnak a későmodern költészetre jellemző elvesszetét úgy viszik színe, hogy a költemények (*Szamatónis, Egy éget halálna stb.*) nem tesznek különbséget nővény, állati és emberi lét között, így oldva fel az egységet a természet kavalkádjában. (128.)

A gyűjtemény középső, prózai műveket tárgyaló egysége kimondatlanul is szembeállítja egymással Móricz Zsigmond és Esterházy Péter alkotásait, hiszen a Móricz-fejezetben felmerülő kérdés (értelmezhető-e a Móricz-próza nyelv-művészei megközelítésből?) (141.) az Esterházy-életmű esetében – amely éppen a nyelvi közvetítés előtérbe helyezésével al lehetőséget egy újfajta kánon megalkotásáigra (160.) – fel sem merülhet az iménti kérdés.

A harmadik nagy egység elméletibb jellegű tanulmányokat gyűjt össze, melyek azonban nem függetlenek az irodalom történeti jellegének kérdésesétől sem. A nyitófejezet a napjaink irodalomtudományá-

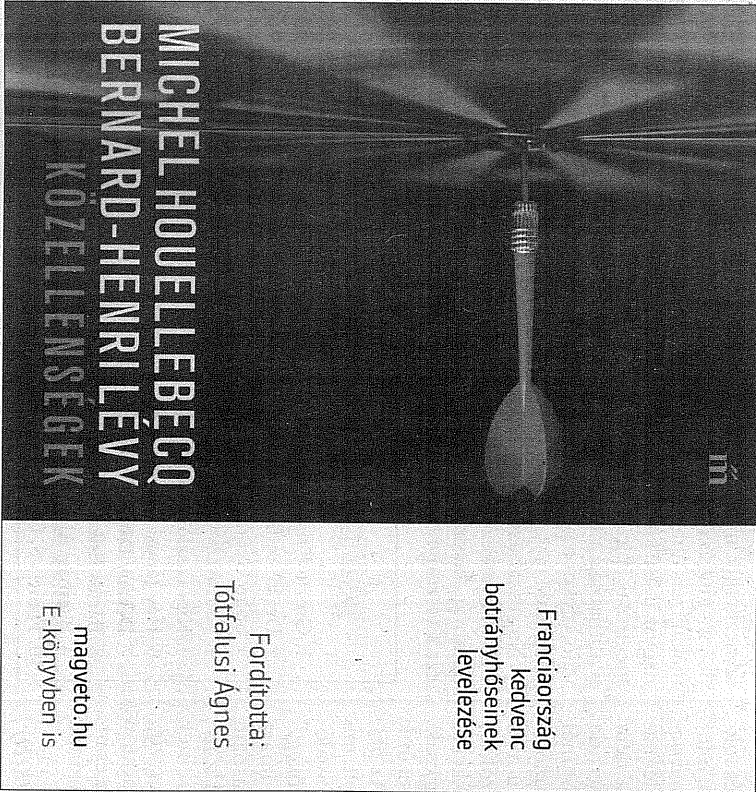
megjelenő férfiság, jóllehet biológiai tényezők is befolyásolják, mégiscsak kulturális, történelmi produktum. A nemei társadalmi meghatározottságának ilyen irányú vizsgálata már csak azért is fontos Magyarországon, mert az úgynevezett gender kutatások – bármit tekintsen is róla a közbeszéd – valóban jelentős eredményeket értek el a nőiség kultuális meghatározottságának leírásakor, ám ugyanez a férfiszerepekről már kevésbé mondható el.

Kalmár alapvető megfigyelése a 2000-es évek elején jelentkező rendezőgeneráció filmeiben, hogy a szinte vitt férfikarakterekből hiányoznak a hőses tulajdonságok, nincsenek hatással a történelmi eseményekre, kulturális és gazdasági centrumoktól távoli, marginalizált tereiben élnek (önkénes vagy kényszerű visszavonultságukban), és nélkülözik mindezeket a jellemvonásokat, melyek a független, szabad, önálló döntési lehetőséggel bíró modern individuumot jellemzik. A sokféle alakban (apa, fiú, roma, sportoló, érettségizó stb.) tesit öltő magyar férfiak társadalmi ellehetetlenülését döntően a rendszerváltás re-ményeit követő csalódásra, dezorientációra, a politika közösségrom-

ban egyre gyakrabban emlegetett, Aristotelészről eredő antropológiai differenciából (tudnillik, hogy az embert a beszéd képessége különbtené el az állatoktól) is levezethető eszközszertű nyelvfelfogás irodalmi implikációját tárja fel a 80-as évek magyar költészetének fókuszba állításával, de vizsgálja az olyan kortárs jelenségekre történő hatását is, mint a slam poetry. (199-200.) A könyv zárófejezetében olvashatunk még a hangoltság irodalmi olvasásában megvalósítható lehetőségeiről, a hazai irodalomtörténet-írás egyik újabb kísérletének, *A magyar irodalom történetének* etényeiről és hányosságairól, valamint arról, hogy a tudás koránisem adható át olyan módon, ahogy an azt a tudományos megismeretes modellje állítja. (211.) Kifejezetdöbb tehát, ha a hermeneutikai értelemben elgondolt megértést műkódtejük, hiszen ekkor az általunk felített kérdésekre kapunk válaszokat. Ha ezt megértjük, akkor nem csak az irodalmat, hanem magunkat is jobban értjük majd – ebben segít minket Kulcsár Szabó Ernő legújabb gyűjteménye is.

boló machinációra, a neoliberalis kapitalizmusból fakadó gazdasági kiszolgáltatottságra, illetve – mindettől koránisem függetlenül – a XX. századi magyar törtélelem máig is velünk élő traumáira vezet vissza a szerző. Interpretációs következtetéseknek igazolásán széles horizonton vázolja a filmek társadalomtörténeti kontextusát, és meggyőző módon mutat rá többek közl arra is a kötet, hogy a mozgóképi alkotásokban megjelenő, kortárs viselkedésminták, hatalomellenes stratégiák miként származathatók (közveve vagy közvetlenül) akár a Kádár-kor diktatórikus világából és annak a rendszerváltás után is továbbélő mentalitásából. *A férfiság alakzatai*ban persze jóval többről van szó, mint pusztá temakus értelmezetről, hiszen a maszkulin lételeményzetek színrvitelc – s ezi a könyv formanyelvi elemzése is bizonyítják – nehezen választható el a színevitel *módjától*. A férfikarakterek említett dezorientációja például a látatásban (kamerakezelésben) is megmutatkozik, mégpedig oly módon, hogy az ábrázolt helyszínek gyakran átláthatatlan, kalusztrófió térként jelennek meg a filmben, és emelőlgyra azok tépoetúrájában nem ritkán az úgynevezett labirintuselv működését fedezhetjük fel. Pálfi György *Hátké* című filmeiben pedig a marginalizált, hasznontalan ná vál férfiak története szornl hátértbe mintegy a falu életét ábrázoló, etrészi képek mögött, vagyis a történetmesélés jelentősége, ha szabad így fogalmazni, egyenes arányban csökken a szinte vitt férfiak életének értékével.

A filmpjelenések értelmezése során a szerző gyakran támaszkodik egyfelől a vonatközö angolszász (társadalom- és szubjektum) elméletek megálátására és terminológiájára – meggyőzően állítja például párhuzamba a posztiszocialista kor férfiszerepeit a posztkolonialális individuumok néhány jellemvonásával, a testelméletek megálátását is ötletesen alkalmazza a magyar filmkarakterek leírásakor –, másfelől pedig a saját élményeire, emlékeire a filmben ábrázolt korjelenségek kapcsán. A két regiszter (tudományos és személys) ugyanakkor koránt sincs kontrasztban egymással, hanem éppen ellenkezőleg: harmonikusan illeszkednek abba a gondolatmenetbe, mely érthetően és világosan kalauzolja olvasóját a 2000-es évek szerzői filmjének világában. Meglátásom szerint éppen a kötet olvasmányos, ám ugyanakkor elméleti, történeti okfejtésekkel gazdagon alátámasztott beszédmódja teszi lehetővé, hogy ne csak szakmabeli, hanem a lakus érdeklődők számára is izgalmas intellektuális kalandot kínáljon ez a kötet.

MICHEL HOUELLEBECQ
BERNARD-HENRI LEVY
KÖZELLENÉSÉGEK

Franciaország
kedvence
botrányhóseinek
lelevezése

Fordította:
Tótfalusi Ágnes

magveto.hu
E-könyvben is